

Muudest Määrimaa leiukohtadest on olulisemad veel **Brno**, **Pavlov** (Brno lähedal) ja **Petrkovice**. Kõik need jäävad Dolní Věstonicest kirdesse. Brnost leiti kanalisatsioonitöödel väga haruldane falliline mehekujuke, mis kahjuks on säilinud vaid osaliselt. Pavlovi leiukoha järgi on saanud oma nime Määrimaa 23–25 at vanune Gravette'i ajastu paleoliitiline kultuur. Pavlovi muinastaideleidudest on tähelepanuväärseim hüppava kassilaadse looma mammutivõhast lapikfiguur. Ostrava linna lähedal Oderi kaldal paikneva Petrkovice on kuulsaks teinud kivist naisetorso. Seda haruldast kaunist ja tänapäevasena tunduvat 5 cm kõrgust kujukest (joonis 13) on esmapilgul raske pidada paleoliitiliseks loominguks.

Määrimaal on veel teisigi vähem tuntud paleoliitilise taide leiukohti. Inimlaadset taset on näiteks avastatud **Hlumist**, **Kulnast**, **Podkovicest**, **Lopatkast** ja **Neslavicest** (Abramova 1966: 184). Need esemed on kuulunud samuti mammutiküttide kultuuri asukatele ning asetsevad varemkirjeldatud paikade läheduses.

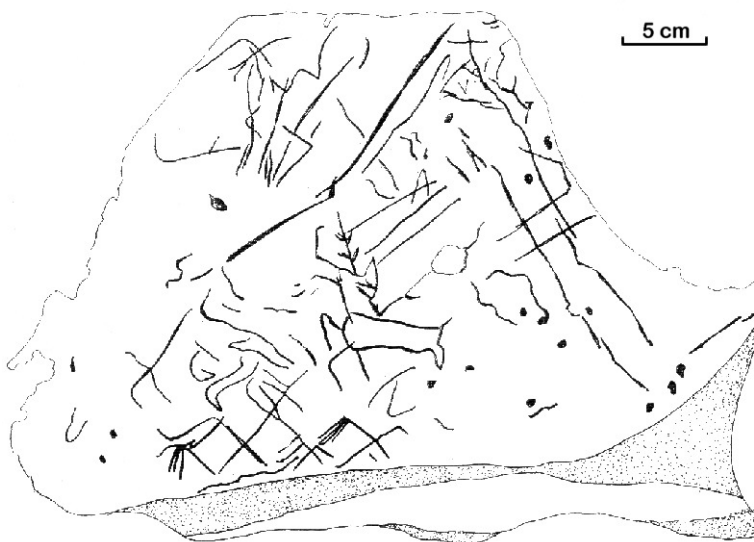
Joonis 13. Petrkovice veenusena tuntud hematiidist naisekujuke (Jelinek 1982: 410).

Ukraina

Dnestri, Desna-Dnepri, Kesk-Venemaa tasandiku, Uurali ja Siberi muistse pisiplastika kirjeldamisel toetun põhiliselt Abramova koostatud Nõukogude Liidu paleoliitilise taide kataloogile ning selles kasutatud süstemaatikale (Abramova 1962: 72).

Molodova on Dnestri jõgikonna kõige tuntum paleoliitiline asulakoht. Ta paikneb Ukrainas Tšernovtšõ oblastis Dnestri jõe paremkaldal. Oma soodsa asendi tõttu on see asulakoht olnud

korduvalt kasutusel. Seal on elatud Moustier' ajastul 43,6–33,0 at eKr, hilispaleoliitikumis 30–23 at eKr ning ka pärast glatsiaal-maksimumi järjepidevalt kuni mesoliitilise ajani. Molodova muinastaie ei ole eriti rikkalik, kuid koosneb üliharuldastest eksemplaridest. Molodova-1 leiukohast on näiteks avastatud mammuti abaluu katkele Moustier' ajastul tehtud luugraveering (joonis 14). See sisaldab ebamäära ornamentide ning algelist loomakujutist, mis kuulub esimeste figuratiivtaide ilmingute hulka kogu maailmas. Samale mammutiluule on musta värviga maalitud ebamääraseid jutte ning seega on sama ese ühtlasi muistne maal. Kultuurikiht, kust leid pärineb, osutus 40,3–40,6 at vanuseks (Tšernõš 1978).

Joonis 14. Enam kui 40 aastatuhande vanune graveering mammuti abaluukatkel (Tšernõš 1978: 22).

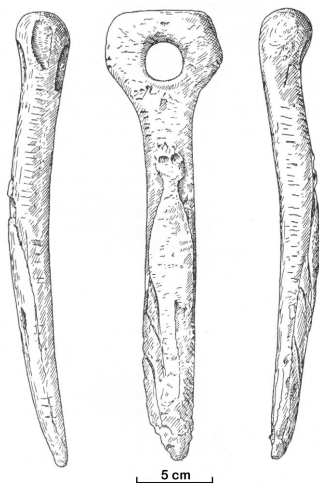
Muinastaide arenguloo seisukohast on tähtis rikkaliku stratigraafiaga Molodova-5 muinasasula. Selle ülemisest, umbes 8 at vanusest mesoliitilisest kultuurikihist pärineb siksak- ja kaldkriipsviirutusega illustreeritud sarvest harpuun (joonis 15).

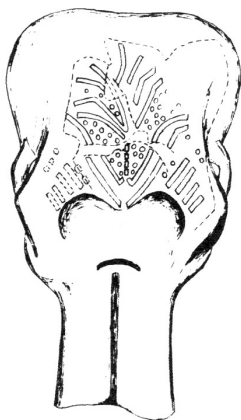
Joonis 15. Mesoliitiline ornameenteeritud harpuun (Abramova 1962: XL, 3).

Teises, paleoliitikumi lõppu kuuluvas kihis avastati 19,5 cm pikk põdrasarvest skulpturaalne seest õõnes ese, mida selles leiduvate avade tõttu peetakse muistseks flöödik. Kolmandas kihis oli lubjakivist naisekujuke ja vardataoline ese, mille ots on varustatud antropomorfse käepidemega. Neljandast kihist leiti veel teinegi põdrasarvest flööditaoline muusikariist (21 cm). Kuues kiht on dateeritud 16,8 tuhande aasta vanuseks ning sellest pärineb poolovaalne äärtest kolmnurksete väljalõigetega ilustatud kiltkivi-plaadike. Seitsmendast, 23–23,7 at vanusest kultuurikihist leiti 5 põdrasarvest sau, mille paksemat otsa läbistab suur ava. Üks sau on servadest kaunistatud paralleeljoonekestest sälkornamendiga, lapikul küljel aga paikneb madalreljeefne 13,5 cm kõrgune antropomorfne figuur (joonis 16). Samast kihist pärinevad ka lihvitud pinnaga liivakivist kettad, millest ühele on maalitud radiaalsed jooned. Ehetest on leitud 3 teokarpi ja polaarrebasse hammas. Kahesandast, enam kui 24,6 at vanusest kihist avastati mammutivõhast poolovaalne ripats ja teokarbist ehe (Abramova 1962).

Propjatin on teine Moustier' ajastu asulakoht, kust on leitud figuratiivset taiet. Selleks on lõhestatud toruluu sisepinnale graveeritud 3,7x6,8 cm suurune loomakujutis. Kuigi täpsem radiosüsiniku dateering puudub, on kultuurikihi järgi otsustades leid sama vana kui Molodova-1 mammuti abaluukatkele tehtud loomakujutis (Sõtnik 1983). Propjatin asub Molodovost umbes 150 km loodes, Dnestri vasaku kalda lisajõe Sereti keskjooksul Ternopili lähedal.

Joonis 16. Madalreljeefse inimlaadse kujutisega sau (Abramova 1962: XL, 5).

Joonis 17. Punase värviga illustreeritud mammutikolp Mežiritšist (Pidoplitško järgi, Jelinek 1982: 284).

Mežiritši muinasasulast Dnepri paremkaldal (umbes 120 km Kiievest kagus) pärineb ainulaadne mammutikolju, millele on maalitud punane muster (joonis 17).

Arvatavasti kasutati seda koljut elamu konstruktsioonielemendina. Mežiritši muinasasula on dateeritud 14,3–15,2 at vanuseks (PSSSR 1984: 357).

Kirillovskaja lei u nime all tuntakse üht 30 cm mammutivõha katkele tehtud luugraveeringut. Sellel on kujutatud pikanokalise linnu pead, kilpkonnaks identifitseeritud loomakontuuri ja joonornamenti (joonis 18). Võhakatke avastati enam kui sajand tagasi Kiievis Dnepri paremkalda 21 m sügavuse kultuurikihi arheoloogilisel kaevamisel. Samast leiukohast pärinevad veel kaks lihtsakoeliste sälkude ja joonmustriga võhakatket (Abramova 1962).

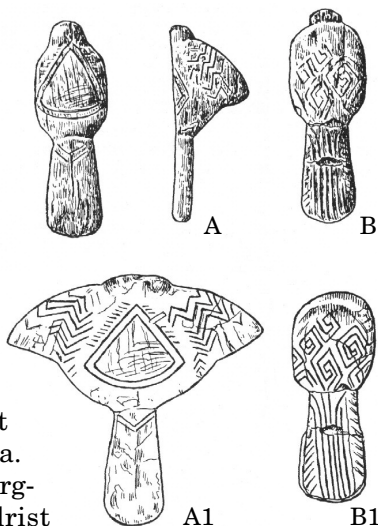
Mezin on muinastadeleidude poolest Ukraina kõige rikkalikum paleoliitiline asula, mis asustati glatsiaalmaksimumi järgselt enam kui 17 at tagasi (PSSSR 1984: 40). See paikneb Desna jõe paremkaldal Novgorod-Severski linnast 25 km allavoolu. Arheoloogilised kaevamised sooritati seal aastatel 1909–1912 ja 1954–1956. Mezini leidude seas esineb figuratiivset taset suhteliselt vähe: kaks mammutivõhast ümara pea ja si-

Joonis 18. Kirillovskaja muinaskujutistega võhakatke pinnalaotus (Abramova 1962: XXXIX).

Joonis 19. Mezini linnulaadsed taiesed A ja B ning nende pinnalao- tused A1 ja B1 (Abramova 1962: XXXI).

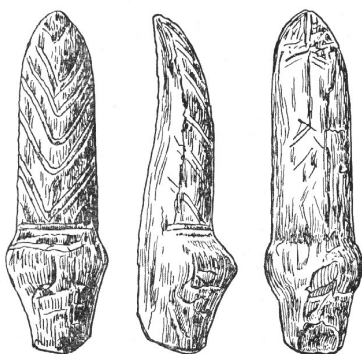
lindrilise kehaga stiliseeritud antropomorfi ning üks ebamäärane zoomorf. Märgatavalt rohkem on aga sümboliseid ornameenteeritud väikevorme, millest kõige huvitavamad on 6 mammutivõhast linnulaadset figuuri. Neil on väike pea-, ümar kere- (osal tiivataoliselt väljaulatuva nukiga) ja lapik sabaosa. Taiesed on üleni kaetud keeruka sirgjoontest, siksakjoontest ja meandrist koosneva ornamendiga. Meandermustrit muudest paleoliitilistest leiukohtadest senini avastatud ei ole (joonis 19).

Teise omapärase taiesrühma moodustavad 11 fallilist eset. Neil on erinev suurus, kuid suhteliselt sarnane kuju: pikem ja teravdatud esiosa, mida lühemast ning tõmbist tagaosast eraldab kolmel küljel paiknev paksend. Esiosa on hoolikalt lihvitud ning joonornamendiga kaunistatud (joonis 20).

Rikkaliku taieesemete kogumi moodustavad ehted: ripatsid, keed, käe- ja peavõrud jms. Kokku on Mezinist leitud 2 ümarat ja 5 tilgakujulist ripatsit, perimeetriliste sisselõigetega pulgataolisi esemeid, umbes 80 läbipuuritud teokarpi, mida ilmselt on kasutatud helmes- tena, kaks käevõru ja laubavõru katkeid.

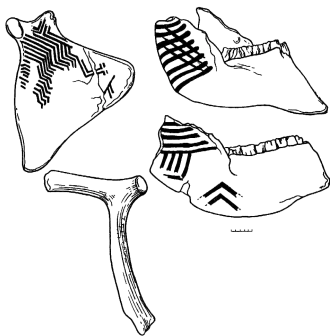
Peaehete ja käevõrude valmistamiseks on kasutatud mammuti- võhast plaadikesi. Nende katkeid

Joonis 20. Mezini falliline taies (Abramova 1962: XXXII).

Joonis 21. Mammutivõ-hast meandermustriga käävõru (Abramova 1962: XXXIV).

Joonis 22. Mezinist leitud paleoliitilised muusikariistad (Masson 1996: 57).

deesemeid on teada Põhja-Ukrainast **Klinetsist** (Žitomiri oblast), Kesk- ja Lõuna-Ukraina aladelt **Gontsõst** Sulõ lisajõe Udaja äärest, **Dubovaja Balkist** ja **Kaistrovaja Balkist** (Dnepri-äärne Nadporožje), **Amvrosijevkast** (Donbass, Mjussi jõgikond), **Jakimovskaja Balkist** (Luganski oblast) ja **Ilskist** (Kubani jõgi). Põhilisteks leidudeks on ornameenteeritud esemekatked ja helmed. Ainulaadsed on Dubovaja Balki töötlusjälgedega merevaigutükike ja Gontsõ ovaalne ese, mille keskel on suur ava ja servades käepideme-sarnased jätked (Abramova 1962: XXXIX). Mõned ornameenteeritud esemeleiud on teada ka Krimmi poolsaarelt Bahtšisarai lähedalt (**Sjuren**, **Šan Koba**, **Balin Koš**).

on kokku leitud 14, millest enamik on ornameenteeritud. Unikaalne on 1912. aastal avastatud täiuslikult töödeldud ja rikkalikult ornameenteeritud 5,3 cm laiune käevõru (joonis 21). 1956. aastal tuli ilmsiks veel teinegi käevõru, mis koosneb viiest omavahel ühendatavast 1 cm laiusest mammutivõhast rõngast. Igaüks neist on kogu ulatuses palistatud mustriiga.

Mezini sensatsioonilised leiud jätkusid 1956. aastal mammutiluudega (kaks lõua- ja üks abaluu), millele oli punase värviga maalitud ornament (joonis 22). Loodud muster sarnaneb ornamentidega, mis on graveeritud mammutivõhast esemetele. Kasutamisejälgede uurimisel avastati, et tegu on muistsete löökpillidega. Samast leiti ka põdrasarvest löögihaamer, millega oli tekitatud helisid. Kogu komplekt restaureeriti Ermitaazis ja seejärel anti välja oletatava paleoliitilise muusikaga heliplaat (Matjušin 1996).

Ukraina ülejäänud paleoliitilised asulakohad on muinastaideleidude poolest märgatavalt vaesemad. Üksikuid, umbes 13–16 at vanuseid tai-